

TƏCAVÜZKAR ERMƏNİSTANA TARIXI DƏRS: AZƏRBAYCAN XALQININ VƏTƏN MÜHARİBƏSİ

İradə Hüseynova
Bakı Dövlət Universiteti

Açar sözlər: ermənilərin Qafqaza köçürülməsi, erməni terror təşkilatları, Cənubi Qafqaz, Xocalı soyqırımı, Dağlıq Qarabağ, Azərbaycan ordusu

Azərbaycanın qədim yaşayış və mədəniyyət mərkəzlərindən olan Dağlıq Qarabağ probleminin əsasında XVIII əsrdən başlayaraq buraya köçürülən ermənilərin Azərbaycan torpaqlarına əsassız ərazi iddiaları dayanır. Ermənilərin Qafqaza güclü axınlarının bilavasitə səbəbkarı olan Rus Çarizminin ərazidə yürütdüyü siyasət nəticəsində imzalanan Gülüstan (1813) və Türkmənçay (1828) sülh müqavilələri olmuşdur ki, bununla ermənilər regionumuzda rus siyasətinin ən bariz forpostuna çevrilmişlər. Belə ki, bu siyasətin nəticəsi idi ki, bu məsələ ölkəmizdə süni surətdə sözügedən ən global problemə - Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə zəmin yaratmışdı. Bildiyimiz kimi, bu istilanın məntiqi davamı sayılan bu münaqişə artıq 30 ildir ki, Azərbaycan ən ağır bəlası idi. Bunun nəticəsində 20% ərazimiz işğal olunmuş və bir milyon soydaşımız ev eşiyindən didərgin düşmüşdü.

Lakin bu gün tarixi həqiqət öz yerini tapır. Rəşadətli Azərbaycan Ordusu Ali Baş Komandan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin birbaşa nəzarətində döyüş meydanında şücaətlə, qəhrəmanlıqla, torpaqlarımızı düşməndən azad edir. Və Azərbaycan əsgəri erməni vandallarının tam əksinə olaraq qadınlara, qocalara, uşaqlara toxunmur, onları ərazimizdən çıxararaq, tarixi torpaqlarımıza qayıdırlar. Bununla da döyüşçülərimiz Şanlı tariximizi qanları və canları bahasına yaddaşımıza həkk edirlər.

ИСТОРИЧЕСКИЙ УРОК АГРЕССИВНОЙ АРМЕНИИ: ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НАРОДА

Ирада Гусейнова

Ключевые слова: переселение армян на Кавказ, армянские террористические организации, Южный Кавказ, Ходжалинский геноцид, Нагорный Карабах, Азербайджанская армия

Нагорно-Карабахская проблема, являющаяся одним из древних жилых и культурных центров Азербайджана, основана на необоснованных территориальных притязаниях армян на азербайджанские земли, которые были переселены сюда с XVIII века. Гюльстанский (1813) и Туркменчайский (1828) мирные договоры, подписанные в результате политики, проводимой русским царизмом в регионе, что явилось непосредственной причиной сильного притока армян на Кавказ, сделали армян самым очевидным форпостом российской политики в нашем регионе. Таким образом, в результате этой политики этот вопрос искусственно создал основу для самой глобальной проблемы в нашей стране - армяно-азербайджанского Нагорно-Карабахского конфликта. Как мы знаем, этот конфликт, который считается логическим продолжением этого потепления, вот уже 30 лет является самым болезненным бедствием Азербайджана. В результате было оккупировано 20% нашей территории и около миллиона наших соотечественников стали беженцами.

Но сегодня историческая правда находит свое место. Отважная азербайджанская армия под непосредственным руководством верховного главнокомандующего, Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева освобождает наши земли от врага, мужественно, героически стоя на поле боя и руководствуясь принципами терпимости. А азербайджанский солдат, в отличие от армянских вандалов, не трогает женщин, стариков и детей, выводит их с нашей территории и возвращается на наши исторические земли. Таким образом, наши воины ценой своей крови и жизнью запечатлевают в нашей памяти нашу славную историю.

HISTORICAL LESSON FOR AGGRESSIVE ARMENIA: PATRIOTIC WAR OF THE PEOPLE OF AZERBAIJAN

İrada Guseinova

Key words: *resettlement of Armenians to the Caucasus, Armenian terrorist organizations, the South Caucasus, the Khojaly genocide, Nagorno-Karabakh, the Azerbaijani army*

The Nagorno-Karabakh problem, one of the ancient residential and cultural centers of Azerbaijan, is based on the groundless territorial claims of Armenians to Azerbaijani lands, who have been resettled here since the 18th century. The Gulustan (1813) and Turkmenchay (1828) peace treaties signed as

a result of the policy pursued by the Russian Tsarism in the region, which was the direct cause of the strong influx of Armenians to the Caucasus, made the Armenians the most obvious outpost of Russian policy in our region. Thus, as a result of this policy, this issue artificially created the basis for the most global problem in our country - the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict. As we know, this conflict, which is considered a logical continuation of this warming, has been the most painful scourge of Azerbaijan for 30 years. As a result, 20% of our territory was occupied and one million of our compatriots were displaced.

But today the historical truth finds its place. The brave Azerbaijani Army, under the direct control of the Supreme Commander-in-Chief, President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev, liberates our lands from the enemy, standing on the battlefield with courage, heroism and the principles of tolerance. And the Azerbaijani soldier, unlike the Armenian vandals, does not touch women, the elderly and children, removes them from our territory and returns to our historical lands. In this way, our warriors engrave our glorious history in our memory at the cost of their blood and lives.

Tarixi Azərbaycan torpaqları olan Qarabağ və Zəngəzura XIX əsrin əvvəllərindən İrandan və Osmanlı imperiyasına daxil olan ərazilərdən erməni əhalisinin köçürülüb yerləşdirilməsi, demoqrafik vəziyyətin zorla dəyişdirilməsi, 1905-ci və 1918-ci illərdə azərbaycanlı əhalini qorxutmaq və qovmaq məqsədi güdən kütləvi qırğınlar, 1920-ci ildə Zəngəzurun Ermənistana verilməsi, Dağlıq Qarabağa muxtariyyət statusunun təmin edilməsi, 1948-1953-cü illərdə sovet rəhbərliyinin qərarı ilə yüz minlərlə azərbaycanlının indiki Ermənistan ərazisindəki əzəli yurdlarından deportasiyası xalqımıza qarşı erməni təcavüzünün qanlı səhifələridir.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikası geosiyasi və geostrateji əhəmiyyətinə görə dünyanın ən əlverişli bölgələrindən birində yerləşir. Avropa ilə Asiyanın qovuşuğunda, Şərq-Qərb sivilizasiyalarının kəsişməsində, qədim karvan yollarının üzərində qərar tutan Azərbaycan lap qədim dövrlərdən səyyahların, yadellilərin, qonşu dövlətlərin marağını cəlb etmiş, öz azadlığı və müstəqilliyi uğrunda qanlı-qadali mübarizələr aparmalı olmuşdur. Bu mübarizə bu gün də davam edir: müstəqil Azərbaycan dövləti artıq 30 ildir ki, erməni işğalı altında olan doğma torpaqlarımızın tam azad edilməsi üçün qətiyyətli addımlar atmaqdadır.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev 1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin birinci sessiyasında torpaq məsələsinin xalqımızın

tarixində əsas amal olduğunu göstərərək deyirdi: “Əsrlər boyu Vətən, torpaq anlayışı xalqımızın ləyaqətini, mənliyini, şərəfini əks etdirmişdir. Xalq öz torpağının müqəddəsliyini qorumaq üçün onun uğrunda ölüm-dirim mübarizəsi aparmışdır, ulu babalarımız Vətən torpağının hər bir qarışını namus simvolu kimi qorumuş, onun yolunda canlarını, övladlarını qurban verməkdən çəkinməmişdir” [1, s. 55].

30 ilə yaxın müddət ərzində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal altında saxlayan və bu gün mübariz və qəhrəman Azərbaycan ordusunun əks-hücumları nəticəsində geri çəkilməyə məcbur olan Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı törədilən terror, soyqırımı və təcavüz siyasəti yüz illərlə əvvəl başlayan tarixə malikdir. XX əsrin 90-cı illərində yenidən amansızlıqla həyata keçirilən həmin işğalçı-terror siyasətinin prioritet istiqamətlərini “dənizdən-dənizə Böyük Ermənistan” dövlətinin qurulması, bu məqsədlə qonşu dövlətlərə, ilk növbədə isə Azərbaycan və Türkiyəyə qarşı ərazi iddialarının irəli sürülməsi təşkil edir.

Ermənistanın təcavüz hərəkətlərinin kriminal nəticələri təkcə ölkəmizin deyil, bütövlükdə Cənubi Qafqaz regionunun və Avropada inteqrasiya proseslərində maraqlı olan ölkələrin mənafeələrinə toxunaraq, digər dövlətlərin də siyasi və iqtisadi təhlükəsizlik maraqlarını pozmuşdur. Lakin fəvqəldövlətlər erməni amilindən xalqlararası münasibətləri kəskinləşdirmək aləti kimi istifadə etməkdədirlər.

Tarixi faktlara və əldə edilmiş tədqiqat materiallarına əsasən qeyd edə bilərik ki, Albaniya dövlətinin varisi bu gün məhz Azərbaycan Respublikasıdır. Bu gün Azərbaycanda yaşayan udinlər, avarlar, xınalıqlar və digər tayfalar albanların nəslindəndir. Hazırkı ermənilər nə vaxtsa Kiçik Asiyada yerləşən Ermənistan coğrafi vilayətində yaşayan xalqın nəslindəndirlər. Ermənilərin etnogenezini tədqiq edən alimlərin fikrincə, onlar kimmerlərin Balkan yarımadasından qovub çıxartdığı və sonradan Kiçik Asiyada Dəclə-Fərat çayları arasında, yunanların Mesopotamiya adlandırdıqları ərazidə sığınacaq tapan muşk və digər kiçik xalqların konqlomeratından ibarətdir. Hay (erməni) xalqının Cənubi Qafqazda indiki yaşayış ərazisində peyda olması dünya dövlətlərinin Yaxın Şərqdə, Kiçik Asiyada və Qafqazda nüfuz sahibi olmaq uğrunda mübarizələrinin səbəb olduğu tarixi hadisələrin nəticəsidir.

Ermənilərin Qafqaz regionuna gəlmə olduqları və son bir neçə əsr ərzində İran və Türkiyədən kütləvi şəkildə tarixi Azərbaycan torpaqlarına miqrasiya etmələri barədə kifayət qədər elmi-tarixi faktlar vardır. Onların Cənubi Qafqazın yerli xalqı olmaması müxtəlif zamanlarda müxtəlif araşdırmaçılar tərəfindən birmənalı olaraq qəbul edilmişdir. Hələ e.ə. V əsrdə “tarixin atası” hesab edilən Herodot bildirirdi ki, ermənilər Kiçik Asiyaya qərbdən gəliblər və frigiyalıların nəslindəndirlər [2]. XIX əsrin fransız mənşəli rus tədqiqatçısı, qafqazşünas alimi İ.Şopen qeyd edirdi ki, “ermənilər mahiyyətcə gəlmədirlər.

Onlar Anadolu dağlarının şimal vadilərinə gələn frigiyalıların və ioniyalıların bir qoludurlar” [3, s. 26]. O, iddia edirdi ki, ermənilər haykanların (hay) və yəhudilərin qarışığından yaranıblar. V.Veliçko da bu məsələdə İ.Şopenlə eyni fikirdədir və qeyd edir ki, Babil əsarəti zamanı və Yerusəlimin dağılmasından sonra yəhudilərin bir hissəsi haylarla qarışmışlar.

Lakin ermənilərin regiona sonradan emiqrasiyası məsələsi təkcə Qərb alimlərinin deyil, habelə ayrı-ayrı erməni tədqiqatçılarının araşdırmalarında da öz əksini tapmışdır. XX əsrin tanınmış ermənişünası Q.A.Kapansyan yazır: “ermənilərin vətəni” - Xayasa-Asiya onların Balkanlardan miqrasiyasından sonra Kiçik Asiyada yerləşir” [4, s. 240,242]. XX əsrin görkəmli rus alimi-şərqsünası İ.M.Dyakonov isə bu fikrə gəlib ki, qədim erməni dili (qrabar) – frigiya dilidir. Ermənilər – frigiyalıların bir hissəsidir [5, s.202-203, 212]. Onun sözlərinə görə, haylar özlərinə heç vaxt “erməni” deməmişlər. Haylar yunan mənşəli frig tayfasından törəmişlər, sonradan bu tayfalar Kiçik Asiyaya və Mesopotamiyaya köçmüşlər. Erməni tarixi ilə bağlı bir sıra kitabların müəllifi olan məşhur erməni yazıçısı N.Adons 1908-ci ildə öz nəşrlərinin birində ermənilərin tarixi haqqında danışarkən bu fikirləri qeyd edib: “VII əsrdə kimmerlərin basqını xalqların yerdəyişməsinə səbəb oldu. Öz hüduqlarından sıxışdırılmış Frigiya tayfaları Kiçik Asiyanın şimal-qərbindən Fərat çayı sahillərinə gəldilər və yerli Aramey əhalisi ilə qarışdılar. Gəlmə frigiyalıların aramey mənşəli aborigenlərlə qarışmasından erməni xalqı formalaşdı” [6].

Erməni ictimai xadimi və publisisti B.İşxanyan yazırdı ki, “Tarixi qədimlik təsəvvürünə görə, ermənilərin Böyük Ermənistan hesab edilən həqiqi vətəni Rusiya hüduqlarından kənarda, daha doğrusu Kiçik Asiyada yerləşir. Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərə gəlincə, onların bir hissəsi aborigen olub, xristian dinini qoruyub saxlayan qədim albanların nəslindəndir. Bir hissəsi təqib və hücumlardan qurtarmaq üçün Azərbaycan torpaqlarında sığınacaq tapan İran və Türkiyə qaçqınlarıdır” [7, s.18]. İşxanyanın obyektiv fikirlərinin, necə deyirlər, əlavə şərhə heç bir ehtiyacı yoxdur.

1721-ci ildə Qafqaza yürüşə çıxan və iki il sonra Azərbaycanın Xəzəryanı ərazilərini, o cümlədən Bakını işğal edən I Pyotr yerli əhalinin sərt müqaviməti ilə rastlaşmışdı. O zaman rus imperatoru “erməni kartını” işə salmış, azərbaycanlıların tarixi torpaqlarında, xüsusilə Bakıda və Dərbənddə ermənilərin məskunlaşdırılması ilə bağlı göstəriş vermişdi. I Pyotrün xələflərinə ünvanladığı tarixi vəsiyyəti isə təkcə Rusiya imperiyasının deyil, nəticə etibarilə bolşevik Rusiyasının da Cənubi Qafqaz siyasətinin əsasını təşkil edirdi. Həmin vəsiyyətdə ilk əməl edən II Yekaterina 1768-ci ildə imperiyanın ermənilərə məxsusi hamiliyi barədə fərman vermişdi. 1802-ci ildə isə çar I Aleksandr Qafqaz canişini A.Sisianova konkret təlimat göndərmişdi: “Ermənilərdən nəyin bahasına olursa-olsun Azərbaycan xanlıqlarının ələ keçirilməsində istifadə olunmalıdır”. 1805-ci ilin mayında Qarabağ xanlığı Rusiya imperiyasına qatılır

və 1822-ci ildə isə çar xanlığı ləğv edir. Ərazinin daha yaxşı və ətraflı mənimsənilməsi üçün çar rejimi bir sıra tədbirlərə əl atır ki, onlardan biri də xristianların, xüsusən də ermənilərin İrandan bu imperiya torpağına köçürülməsi idi.

Bu, Azərbaycan torpaqlarının işğalının başlanğıcı olmuşdu. 1813-cü ilin “Gülüstən” və 1828-ci ilin “Türkmənçay” müqavilələri ilə Azərbaycanın ikiye bölünməsi Şimali Azərbaycan torpaqlarının erməniləşdirilməsi prosesini sürətləndirmişdi. “Türkmənçay” müqaviləsinin 15-ci maddəsinin müəllifi olan Aleksandr Qriboyedov ermənilərin İrandan Cənubi Qafqaz ərazilərinə köçürülməsinin və burada onlar üçün güzəştli şərtlərin təmin edilməsi siyasətinin fəal iştirakçılarından olmuşdur. “Türkmənçay” müqaviləsindən dərhal sonra – 1828-ci il martın 21-də imperator I Nikolayın fərmanı ilə İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının ərazisində “Erməni vilayəti” təşkil edilmişdir. Bu bədnam fərmanla tarixi Azərbaycan torpaqlarında yaradılacaq gələcək Ermənistanın faktiki təməli qoyulmuşdur. Həmin vaxtın rəsmi statistikasına görə, “Erməni vilayəti”nin mərkəzi olan İrəvan şəhərində 7331 azərbaycanlı, 2369 erməni ailəsi yaşayırdı. 1828-ci ildə təkcə üç ay ərzində 40000 nəfərə qədər erməni göstərilən ərazilərdə yerləşdirildi. Türk-rus müharibəsindən sonra isə daha 90 min erməni köçüb gəldi [8, s.235-238]. Bu proses eyni zamanda minlərlə azərbaycanlının doğma torpağından qovulması və qətlə yetirilməsi ilə müşayiət olunmuşdur.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, 1782-ci ildə Qarabağda 34,8 faiz erməni və 64,8 faiz azərbaycanlı olduğu halda, yüz ildən də az bir vaxt ərzində - 1880-ci illərin sonuna doğru Şuşa qəzasında ermənilər artıq 58, azərbaycanlılar isə 42 faiz təşkil edirdi. Birinci dünya müharibəsi illərində isə qaçqınların sayəsində Qarabağda ermənilərin sayı daha da artdı [9, s.189].

Rus alimi və tədqiqatçısı Nikolay Şavrov yazırdı: “Zaqafqaziyada yaşayan 1 milyon 300 min nəfər erməninin 1 milyonu yerli deyildir. Və onlar vilayətə bizim tərəfimizdən köçürülüb” [10, s.59-61]. Deməli, XX əsrin əvvəllərində yerli ermənilər cəmi 300 min nəfər təşkil edirdilər.

Qafqaz regionu qədim dövrlərdən bəri digər millət və etnoslara qarşı qonaqpərvər, fərqli konfessiyalara tolerant münasibət bəsləmiş, zülmədən, əsarətdən qaçan insanlar üçün, böyük imperiyaların təqiblərindən xilas olmağa çalışan xalqlar üçün əsl sığınacaq olmuşdur. Buna misal olaraq yəhudiləri göstərmək olar. Artıq min illərdir ki, qədim Azərbaycan ərazisinə pənah gətirən yəhudilər bu torpaqlarda sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayırlar. Lakin Qafqaza köçürülən ermənilər isə yeni ərazilərdə möhkəmləndikdən sonra yerli xalqların tarix və mədəniyyətini, qədim abidələrini, məbədlərini, habelə toponimlərini mənimsəməyə başladılar. Azərbaycanın tarix elmi Ermənistanın Kiçik Asiyada coğrafi vilayət kimi mövcudluğunu təkzib etmir. Lakin müasir

erməni alimləri isə tarixi Ermənistanı, onun toponimlərini, kilsələrini və s. Kiçik Asiyadan Qafqaza “daşımağa” cəhd edirlər. Təəssüflər olsun ki, hazırda işğal altında qalan və ordumuzun rəşadəti ilə sürətlə azad edilməkdə olan Qarabağ torpaqlarında və indiki Ermənistan ərazilərində çoxsaylı alban məbədləri və digər tarixi-memarlıq abidələri qalmışdır. Alban kilsə, məbəd və monastırları özünün bir çox xüsusiyyətlərinə görə xristianlığın digər müvafiq abidələrindən və ibadət yerlərindən fərqlənir. Terroru və işğalçılığı dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldıran, türk, Azərbaycan və alban tarixi və mədəniyyəti ilə bağlı hər bir şeyi görünməmiş şəkildə mənimsəyən ermənilər tərəfindən bu abidələr tamamilə erməniləşdirilmiş və ya məhv edilmişdir. Erməni millətçiləri öz işğal siyasətlərinə haqq qazandıraraq bəyan edirlər ki, bütün qədim alban abidələri “erməni abidələri”dir.

Artıq iki yüz ildir ki, ermənilər tərəfindən davam edən bu proses Azərbaycanın işğal altında qalan ərazilərində daha sürətlə həyata keçirilməkdədir. Sovet dövründə Azərbaycanın xanlıqlarından biri olan İrəvan xanlığında yüzlərlə toponim erməni adları ilə əvəzlənmişdir. “Qeyd edilməlidir ki, yeni erməni toponimləri əvəz etdikləri Azərbaycan toponimlərindən fərqli olaraq ərazinin, landşaftın xüsusiyyətlərinə və tarixi hadisələrə heç cür bağlanmamışdır. Əgər Ermənistan Respublikasının hazırkı xəritəsinə diqqət yetirilərsə, dərhal görmək olar ki, orada Azərbaycan toponimlərinin heç bir izi qalmayıb... Beləliklə, Basarkeçər – Vardenisə, Qaranlıq – Martuniyə, Hamamlı – Spitaka, Cəlaloğlu – Stepanavana, Qarakilsə - Sisiyana, başqa Qarakilsə - Vanadzora, Keşişkənd – Yexeqnadzora, Uluxanlı və ya Zəngibasar – Masisə, İstibulaq və ya Karvansaray – İcevana, Dəvəli – Ararat qəsəbəsinə, Gözlü Kəmərlı – Metsamora, Üç-Müədzin – Eçmiadzine, Alagöz – Araqatsa, Göyçə gölü – Sevana, Arpaçay - Axuryana və s. çevrilmişdir. Lakin bütün əsl toponimlər öz əcdadlarının tarixi yaddaşını yaşatmağa hazır olan yüz minlərlə azərbaycanlının yaddaşında yaşamaqdadır” [11, s. 24-26, s.56-57]. Yeri gəlmişkən onu da vurğulayaq ki, oktyabrın 3-də işğaldan azad edilən Madagizin tarixi adı – Suqovuşan artıq bərpa edilmişdir. Əminik ki, bütün torpaqlarımız azad ediləcək, vətəndaşlarımız öz qədim yurd-yuvalarına qayıdacaq və əvvəlki toponimlər də bərpa olunacaq...

Qeyd etmək lazımdır ki, ermənilərin qədim Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi sadəcə köçürülmə prosesi olmamış, mütəşəkkil qaydada həyata keçirilmişdir. Belə ki, onların İran və Türkiyədən miqrasiyası mütəmadi olaraq həyata keçirilir və sayları get-gedə artır, bunun əvəzinə yerli azərbaycanlılar öz yurd-yuvalarından didərgin salınır, ən yaxşı və münbit torpaqlar ermənilərə verilir. Lakin ən təhlükəli vəziyyət isə ondan ibarət idi ki, ermənilər azərbaycanlıları və türkləri fiziki cəhətdən məhv etmək məqsədilə daim silahlanırlar və terror təşkilatları yaradırdılar. Terrorizmi dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldıran Ermənistan “zəngin” terrorçuluq təcrübəsinə malikdir.

Beynəlxalq terrorizmin ayrılmaz hissəsi olan erməni terrorizmi yüz ildən çoxdur ki, mövcuddur. Belə ki, 1885-ci ildə Osmanlı İmperiyasının ərazisində terror və gərginlik strategiyasının köməyi ilə türk dövlətinin süqutuna nail olmaq məqsədi daşıyan “Armenakan” partiyası yaradılmışdı. XIX əsrin 2-ci yarısından ermənilərin azərbaycanlılara qarşı soyqırımını təşkilatlanmış və planlı siyasət kimi aparılmış, Azərbaycan, Türkiyə və Gürcüstan ərazisində “Böyük Ermənistan” dövləti qurmaq xülyasına düşmüş ermənilər “Qnçaq” (1887-ci ildə Cenevrədə qurulub), “Daşnaksütyun” (1890, Tiflis), “Erməni Vətənpərvərləri İttifaqı” (1895, Nyu-York) kimi siyasi-terror təşkilatlarını bu istiqamətdə yönəltdilər. Sözügedən təşkilatların fəaliyyət proqramında azərbaycanlılara qarşı ardıcıl terror və qırğın aksiyaları həyata keçirmək məramı əsas yer tuturdu. “Qnçaq” və Daşnaksütyun partiyalarının silahlı dəstələri I Dünya müharibəsindən sonra Azərbaycan və Şərqi Anadolu ərazilərində şəhər və kəndləri yandırmış və qarət etmiş, insanları kütləvi şəkildə məhv etmişdilər.

1890-cı ildə yaradılan Daşnaksütyun partiyası terror əsasında fəaliyyət göstərirdi. Partiyanın proqramında 8-ci və 11-ci bəndlərdə deyilirdi: “Hakimiyyət nümayəndələrini terrora məruz qoymaq, hökumət müəssisələrini viran qoymaq və dağıtmaq”. Daşnaksütyun insanların girov götürülməsi üsulundan da hakimiyyətə təzyiq vasitəsi kimi istifadə etməyin qızğın tərəfdarı və reallaşdırıcısı idi. Məsələn, ilk dəfə bu üsuldən İstanbulda – Beynəlxalq Osmanlı Bankının tutulması zamanı istifadə edilmişdi. Belə ki, bankın 150 nəfər xidmətçisini girov götürən daşnaklar tələb edirdilər ki, əgər xarici ölkələr onların istəyini yerinə yetirməzsə, bankı insanlarla birgə partladacaqlar.

1975-ci ildə Ermənistanın azadlığı uğrunda “Erməni gizli ordusu” yaradıldı. Terrorçu dəstənin məqsədi türk diplomatlarını qətlə yetirmək olsa da, onların qurbanları arasında Avropa dövlətlərinin vətəndaşları da vardı. ASALA ilk aksiyasını Beyrutda Ümumdünya Kilsələr Şurasının binasını partlatmaqla həyata keçirdi. 1975-1982-ci illərdə təşkilatın silahlıları müxtəlif ölkələrdə 136 hücum törədərək 50-dən yuxarı Türkiyə səfiri və konsulunu qətlə yetirmişlər. ASALA Avropada bir sıra Yaxın Şərq terror təşkilatları ilə birgə əməliyyatlar keçirmişdir. Bu fakt da bir daha onu göstərir ki, erməni terroru beynəlxalq terrorizmin ayrılmaz tərkib hissəsidir. ASALA-nın son antitürk aksiyası 1991-ci il dekabrın 19-da Budapeştdə türk diplomatının öldürülməsi olmuşdur [12]. Hələ 1983-cü ildə ABŞ prezidenti Ronald Reyqan ASALA-nı vəhşi, qeyri-insani və sivil cəmiyyətə uyğun gəlməyən cinayətkar təşkilat adlandırmışdı. ABŞ Dövlət katibi C.Şultsun 1985-ci il martın 4-də Nümayəndələr Palatasının spikeri Tomas O`Neyle yazdığı məktubda hazırkı erməni terrorizminin təhlükəli problem olması göstərilir: “Ən böyük erməni terrorçu təşkilatlarından olan ASALA belə bir fəaliyyət göstərir; o, başlıca hədəf obyektini amerikalılar təşkil edən digər terrorçu qruplara da yardım edir. ASALA Livan ərazisində terror

aktlarının əksəriyyətinə görə məsuliyyət daşıyan iranpərəst «İslami cihad» terrorçu təşkilatını dəstəklədiyini bildirmişdir”.

Fransa, Almaniya, Roma, Beyrut və s. yerlərdə terror aktları törədən Daşnaksütyun, ASALA, “3 oktyabr” təşkilatı, CSAQ, “Soyqırımı əleyhinə erməni döyüşçüləri dəstəsi” və başqa erməni terror təşkilatları tərəfindən türk diplomatlarına, onların ailələrinə, səfirlik və konsulluqlara hücum edilir, şirkət və idarələr partladılır. Ermənilik xəstəliyinə tutulmuş bu qəddar terrorçular təkcə türklərə və azərbaycanlılara qarşı terror törətmir, həmçinin digər ölkələrin də müxtəlif təyinatlı obyektlərinə hücumlar təşkil edirlər. Məsələn, Parisdə İsveçrənin turizm bürosunun, ABŞ, İtaliya və Fransa avia şirkətlərinin, Beyrutda Fransanın 3 ofisinin, Almaniya Fransa konsulluğunun binalarında baş verən partlayışlar məhz erməni terror dəstələri tərəfindən törədilmişdir.

Daşnaksütyun Partiyası 1985-ci ildə Afinada özünün XXIII qurultayında başlıca vəzifə olaraq, “vahid və müstəqil Ermənistanın yaradılması” vəzifəsini irəli sürmüşdü. Partiyanın bu qərarı Azərbaycan torpaqları – DQMV, Naxçıvan Muxtar Respublikası və habelə Gürcüstanın Cavaxetiya regionu hesabına gerçəkləşdirilməli idi.

Həqiqətən də erməni terrorizminin episentri – Azərbaycandır və bu dağıdıcı zəlzələnin dalğaları bütün dünyaya yayıldığından, o mahiyyətə beynəlxalq terrorizmdir: beynəlxalq erməni terrorizmi dünyanın bir çox ölkələrində şəbəkələnmiş, başlıca olaraq, dünyanın türk dövlətlərinə (əsasən, Azərbaycan və Türkiyəyə) qarşı funksiyalaşdırılmış cinayətkar bir qurumun təhlükəli ideologiyasıdır; beynəlxalq erməni terrorizmi sözün əsl mənasında təkcə ayrı-ayrı dövlətləri təhdid edən hadisə deyil, beynəlxalq təhlükəsizliyin özünü sarsıdan, beynəlxalq səviyyədə sabitliyi, dinc-yanaşı yaşamaq prinsiplərini pozan, dövlətlərarası münasibətləri dramatikləşdirən, dünya birliyinə doğru inkişafı ləngidən və xüsusilə milli dövlətlərin suverenliyinə qarşı yönəlmiş fəaliyyətləri təhrik edən antihumanist təmayüldür [13, s.53-60].

Məlum olduğu kimi, Qafqazda ilk erməni dövləti 1918-ci ildə İrəvan xanlığı ərazisində yaradılan Ararat Respublikası olmuşdur. 26 may 1918-ci ildə Zaqafqaziya Seyminin erməni sektoru rəsmi olaraq Azərbaycan nümayəndələrinə İrəvan şəhərinin yeni yaradılan Ermənistanına verilməsi xahişi ilə müraciət etmişdi. Belə ki, onların dövlət müstəqilliyi haqqında aktı elan etmək üçün paytaxtları yox idi. Xahiş edənlər tərəfindən erməni silahlı qüvvələrinin və quldur birləşmələrinin silahı yerə qoyacaqları, yerli əhaliyə qarşı terror hərəkətlərinə son qoyacaqları və iki xalqın yaxınlaşmasına dəstək verəcəkləri barədə şərtləri qəbul etmələrindən sonra rəsmi Azərbaycan müsbət cavab verdi. Bundan 3 gün sonra – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin elan olunduğu gün İrəvan şəhəri Ermənistanına verildi [14, s. 441-442]. Beləliklə, erməni tarixçiləri tarixi saxtalaşdırmağa cəhd etsələr də, bu faktır – indiki Ermənistan dövləti tarixi Azərbaycan torpağında formalaşmış. İrəvan şəhərini Azərbaycan Xalq

Cünhuriyyətinin rəhbərliyi 1918-ci ildə Ermənistanı hədiyyə edib. İrəvan xanlığı əzəli Azərbaycan torpağıdır. Ermənilər bu bölgəyə qonaq gəlmişlər [15].

Lakin İrəvan şəhəri göstərdiyimiz şərtlərlə ermənilərə hədiyyə verilsə də, onlar öz faşist xislətlərlərindən əl çəkmədilər. Gənc Azərbaycan dövlətinin ayrı-ayrı şəhər və kəndlərində erməni daşnakları tərəfindən 1918-1920-ci illərdə qırğınlar törədildi, dinc əhali məhv edildi. Ümummilli lider Heydər Əliyevin 26 mart 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə 31 martın Azərbaycanlıların soyqırımını günü kimi qeyd olunması da dövlətimizin ədalətli, tarixi həqiqətlərə əsaslanan mövqeyinin göstəricisidir. Bu sənədin imzalanması ilə bir daha tariximizin faciəli səhifələrinə işıq salındı, əsil həqiqətlər beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırıldı. Həmin ildən 31 martın istər ölkə daxilində, istərsə də ölkə hüdudlarından kənarında Azərbaycanlıların soyqırımını günü kimi qeyd olunması, erməni vəhşiliklərinin faktların dili ilə dünyaya bəyan edilməsi bu günümüzün yeganə problemi olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinə yol açır.

Tarixi faktlar da təsdiqləyir ki, azərbaycanlıların kütləvi şəkildə qırğını, repressiyalara məruz qalması, doğma yurdlarından qovulması və didərgin salınması XX əsr tarixinin ən faciəli və dəhşətli səhifələrindəndir. “Böyük Ermənistan” yaratmaq arzusundan ruhlanan erməni qəsbkarları 1905-1907-ci illərdə azərbaycanlılara qarşı açıq şəkildə genişmiqyaslı qanlı aksiyalar həyata keçirdilər. Ermənilərin Bakıdan başlanan vəhşilikləri bütün Azərbaycanı və indiki Ermənistan ərazisindəki Azərbaycan kəndlərini əhatə etdi. Yüzlərlə yaşayış məntəqəsi dağıdılıb yerlə-yeksan edildi, minlərlə azərbaycanlı vəhşicəsinə qətlə yetirildi. Bu hadisələrin təşkilatçıları məsələnin mahiyyətinin açılmasına, ona düzgün hüquqi-siyasi qiymət verilməsinə mane olaraq azərbaycanlıların mənfəi obrazını yaratmış, özlərinin qəsbkar torpaq iddialarını pərdələmişlər. Azərbaycanlılar dünya ictimaiyyətinə “zalım xalq” kimi təqdim olunmuşdur. 1918-ci ilin mart ayından etibarən ermənilərin törətdikləri cinayətlər Azərbaycan xalqının yaddaşına əbədi həkk olunub. Minlərlə dinc azərbaycanlı əhali yalnız milli mənsubiyyətinə görə məhv edilib, ermənilər evlərə od vurub, insanları diri-diri yandırılar. Azərbaycanlıların soyqırımını Bakı, Şamaxı, Quba qəzalarında, Qarabağda, Zəngəzurda, Naxçıvanda, Lənkəranda və digər bölgələrdə xüsusi qəddarlıqlarla həyata keçirilmişdir. Bu ərazilərdə dinc əhali kütləvi şəkildə qətlə yetirilmiş, kəndlər yandırılmış, milli-tarixi əhəmiyyət kəsb edən mədəniyyət abidələri dağıdılıb məhv edilmişdir.

İkinci dünya müharibəsi illərində də ermənilər “Böyük Ermənistan” xülyasını reallaşdırmaq istiqamətində məkrli siyasətlərini davam etdirmişlər. Belə ki, onlar həm Türkiyənin Qars və Ərdəhan vilayətlərinə iddialar irəli sürür, həm də dünyaya səpələnmiş ermənilərin bu torpaqlarda məskunlaşdırılmasına təkid edirdilər. 1944-cü ildə Ermənistan SSR KP MK-nın birinci katibi Q.Arutyunov Moskvada İ.Stalinlə görüşmüş, xaricdə yaşayan ermənilərin

Ermənistan SSR-ə köçürülməsi məsələsi müzakirə edilmişdi. Potsdam konfransında SSRİ Türkiyədən ərazi əldə edə bilmədiyindən, erməni lobbisi yenidən Azərbaycan torpaqlarını ələ keçirmək fikrinə düşmüşdü. 1945-ci ildə Stalinlə yenidən görüşərkən Q.Arutyunov 300 mindən çox erməninin Ermənistana miqrasiya etmək istədiyini bildirir və bu məqsədlə həm Dağlıq Qarabağın, həm də Naxçıvanın Ermənistana verilməsini xahiş edir. Lakin ermənilər buna nail olmasalar da, xaricdə yaşayan ermənilərin Ermənistan SSR-ə köçürülməsinə nail oldular. 1945-ci il noyabrın 21-də SSRİ Xalq Komissarları Soveti “Xaricdə yaşayan ermənilərin sovet Ermənistanına köçürülməsinin praktik tədbirləri haqqında” qərar qəbul edir. 1946-cı ildə Suriya, Yunanıstan, Livan, Bolqarıstan və Rumıniyadan 50.900 erməni immiqrasiya edir [16, s.161]. 1947-ci ildə 63 min erməninin Ermənistan SSR-ə köçürülməsi nəzərdə tutulmuşdu, lakin cəmi 35,4 min erməni “doğma” vətənə qayıtmışdı. 1948-ci ildə isə xaricdən 86.346 erməni immiqrasiya etmişdi.

Ermənilər xaricdə yaşayan ermənilərin Ermənistan SSR-ə köçürülməsi ilə yanaşı, eyni zamanda azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindən çıxarılmasına da nail oldular. Belə ki, 1947-ci il dekabrın 23-də SSRİ Nazirlər Soveti “Ermənistan SSR-dən kolxozçuların və digər azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi haqqında” 4083 sayılı qərar qəbul etdi. Bu qərara əsasən, 1948-1950-ci illərdə 100 min azərbaycanlı “kөнüllülük prinsipi” əsasında Azərbaycan SSR-ə köçürülməli idi. Həmin qərarın 11-ci bəndində göstərilirdi ki, Ermənistan SSR Nazirlər Sovetinə icazə verilsin ki, azərbaycanlı əhalinin Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına köçürülməsi ilə əlaqədar onların boşaltdıqları tikililərdən və yaşayış evlərindən xaricdən Ermənistana gələn ermənilərin yerləşdirilməsi üçün istifadə etsinlər. Qeyd edək ki, insan hüquqlarının ciddi pozuntusu ilə həyata keçirilən bu qərarlar Ermənistanı monoetnik respublikaya çevirmək məqsədi daşıyırdı. Sosial-iqtisadi şəraitin dözülməzliyi və iqlim şəraitinin uyğunsuzluğu nəticəsində köçürülənlərin bir hissəsi 1948-1951-ci illərdə yenidən doğma torpaqlarına qayıtdı. Bütövlükdə, 1948-1951-ci illərdə Ermənistan SSR-dən Azərbaycan SSR-ə 37.387 nəfər azərbaycanlı deportasiya edildi. Bu proses sonrakı dövrdə də aparıldı; 1956-cı ildə Ermənistan SSR-dən Azərbaycan SSR-in Kür-Araz ovalığına və digər rayonlarına köçürülənləin sayı 58.421 nəfərə çatmışdı [17].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev 18 dekabr 1997-ci ildə “1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında” fərman imzalamışdır. Fərmanda göstərilirdi ki, SSRİ Nazirlər Sovetinin 1947-ci il 23 dekabr tarixli 4083 nömrəli və 1948-ci il 10 mart tarixli 754 nömrəli qərarları Azərbaycan xalqına qarşı növbəti tarixi cinayət aktı olmuşdur. Bu qərarlar əsasında 1948-1953-cü illərdə yüz əlli mindən çox azərbaycanlı Ermənistan

SSR ərazisindəki dədə-baba yurdlarından kütləvi surətdə və zorakılıqla sürgün olunmuşdur: “Adi hüquq normalarına zidd olan bu qərarların icrası zamanı avtoritar-totalitar rejimin mövcud repressiya qaydaları geniş tətbiq edilmiş, minlərlə insan, o cümlədən qocalar və körpələr ağır köçürülmə şəraitinə, kəskin iqlim dəyişikliyinə, fiziki sarsıntılara və mənəvi genosidə dözməyərək həlak olmuşlar. Bu işdə erməni şovinist dairələrinin və SSRİ rəhbərliyinin cinayətkar siyasəti ilə yanaşı, o dövürkü Azərbaycan rəhbərliyinin öz xalqının taleyinə zidd mövqeyi, soydaşlarımıza qarşı törədilən cinayətlərin təşkilində və həyata keçirilməsində iştirakı da az rol oynamamışdır.

Təəssüf ki, 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindən deportasiya olunması faktı ötən 50 il ərzində lazımınca araşdırılmamış, bu hadisələrə hüquqi-siyasi qiymət verilməmişdir”.

Ermənistanın 1988-1992-ci illərdə planlı şəkildə həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində tarixən həmin ərazidə yaşayan 250 min nəfər azərbaycanlı öz doğma yurdlarından qovulmuş və Azərbaycana gəlmişdir. 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan 126 yaşayış məntəqəsindən də soydaşlarımızın çıxarılması baş verdi. Erməni silahlı qüvvələrinin 1988-ci ildən başlayan hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycanın işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ regionunun ətrafındakı 7 rayonun 600 mindən çox sakini də öz yaşayış yerlərindən məhrum olaraq respublikanın 62 şəhər və rayonunda, 1600-dən çox məskunlaşma obyektində məcburi köçkün həyatı yaşamağa başladı. XX əsrin sonlarında Ermənistanın Azərbaycana növbəti təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizdən çox hissəsi, başqa sözlə 17 min kv.km-dən yuxarı ərazi işğal olunmuşdur. Azərbaycanın təxminən 900 yaşayış məntəqəsi qarət olunmuş və məhv edilmişdir. 20 mindən yuxarı azərbaycanlı həlak olmuş, 50 mindən çox soydaşımız isə yaralanmış və ya xəsarət almışdır ki, nəticədə, onlar əlil və şikəst olmuşlar. Bir neçə min nəfər itkin düşmüşdür. İşğal olunmuş ərazilərdə azərbaycanlıların məhkəməsiz və istintaqsız kütləvi qətli, əsirlərin və mülki əhalinin döyülməsi, işgəncələr və onlarla qəddar, qeyri-insani rəftar, azərbaycanlı əhalidən Ermənistanda və Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində ən ağır işlərdə məcburi istifadə adi hala çevrilmişdir. Bütün bu faciələr məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin ermənipərəst M.Qorbaçov tərəfindən sovet dövlətinin rəhbərliyindən istefaya göndərilməsindən dərhal sonra baş vermişdir. Akademik Ziya Bünyadov bununla bağlı yazırdı: “Heydər Əliyev hələ Sovet İttifaqının rəhbərlərindən biri olarkən, bizə o qədər də xeyirxahlıq göstərməyən bəzi müsəlman ölkələrində belə, onu yüksək nüfuza malik böyük siyasi xadim kimi tanıyırdılar. Deyirdilər ki, müsəlmanın Kremldə yüksək vəzifə tutması fəvqəladə hadisədir... Heydər Əliyev Kremldə işlədiyi illərdə ermənilər özlərinin millətçi separatçılıq siyasətini, o cümlədən də Azərbaycanda həyata keçirə bilmirdilər” [18, s. 36-37].

Dövlətçiliyimizə və ərazi bütövlüyümüzə qarşı törədilən silahlı təcavüzlə transmilli mübarizə hələ xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən başlanmışdır. Bu gərgin, hərtərəfli iş, Ermənistanın bu cinayətə görə beynəlxalq hüquqi məsuliyyətinin reallaşdırılması ilə bağlı strategiya bu gün dövlət başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən güclü siyasi iradə və böyük əzmkarlıqla davam etdirilir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin 1997-ci il 18 dekabr tarixli “1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında” fərmanı ilə həmvətənlərimizin Qərbi Azərbaycandakı ata-baba yurdlarından zorla köçürülməsinin, Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyasının hərtərəfli tədqiq edilməsi, Azərbaycan xalqına qarşı dövlət səviyyəsində həyata keçirilmiş bu tarixi cinayətə hüquqi-siyasi qiymət verilməsi və onun beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması məqsədilə dövlət komissiyası yaradılmışdır [19].

Bundan bir müddət sonra – 1998-ci il martın 26-da “Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında” fərman imzalayan ulu öndər Heydər Əliyev gənclərin tarixi həqiqətlərlə tanışlığına daha geniş meydan açmış, onları mübarizə ruhunda kökləmişdir. 1918-ci ilin məlum mart hadisələrinin 80-ci ildönümündə imzalanmış fərman erməni millətçilərinin hərəkətlərinə verilən ilk dolğun və hərtərəfli hüquqi-siyasi qiymətdir. Bu fərman gənc nəsildə milli yaddaşın qorunması baxımından bir növ proqram sənədidir. Əsrlər boyu azərbaycanlılara qarşı aparılmış soyqırımı və deportasiya siyasətini geniş təhlil edən tarixi sənəd əsasında martın 31-i hər il Azərbaycanlıların soyqırımı günü kimi qeyd olunur. Fərmanda göstərilirdi ki, “Azərbaycan Respublikası müstəqillik qazandıqdan sonra xalqımızın tarixi keçmişinin obyektiv mənzərəsini yaratmaq imkanı əldə edilmişdir. Uzun illər gizli saxlanılan, üzərinə qadağa qoyulmuş həqiqətlər açılır, təhrif olunmuş hadisələr özünün əsl qiymətini alır. Azərbaycan xalqına qarşı dəfələrlə törədilmiş və uzun illərdən bəri öz siyasi-hüquqi qiymətini almamış soyqırımı da tarixin açılmamış səhifələrindən biridir” [20].

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandıqdan sonra ölkə rəhbərliyi 1918-ci ilin mart hadisələrinə xüsusi diqqət yetirmiş, Nazirlər Şurası 1918-ci il iyulun 15-də bu faciənin tədqiqi məqsədilə Fövqəladə İstintaq Komissiyasının yaradılması haqqında qərar qəbul etmişdi. Komissiya mart soyqırımını, ilkin mərhələdə Şamaxıdakı vəhşilikləri, İrəvan quberniyası ərazisində ermənilərin törətdikləri ağır cinayətləri araşdırmış, bu həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması üçün Xarici İşlər Nazirliyi nəzdində xüsusi qurum yaradılmışdı. 1919 və 1920-ci illərdə mart ayının 31-i Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən ümummilli matəm günü kimi qeyd edilmişdir. Bu, azərbaycanlılara qarşı yürüdülmüş soyqırımı və bir əsrdən artıq davam edən torpaqlarımızın işğalı prosesinə tarixdə ilk dəfə siyasi qiymət vermək cəhdi olmuşdur. Lakin 1920-ci ilin aprelində bolşeviklərin hakimiyyəti qəsb etməsi

nəticəsində Xalq Cümhuriyyətinin süqutu bu işləri yarımçıq qoymuş və nəticədə, Azərbaycan erməni-rus qüvvələrinin dəhşətli soyqırımının miqyasını dünyaya, beynəlxalq aləmə çatdırma bilməmişdir. Əvəzində isə ermənilər istər dünyaya səpələnmiş böyük diasporları vasitəsilə, istərsə də Ermənistanda daşnak hakimiyyətini əvəz etmiş sovet hakimiyyətinin təbliğat məşininin köməyi ilə qondarma “soyqırımı” kampaniyasına geniş vüsət vermişlər.

1988-ci ildən başlayan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi tarixində ən müdhiş hadisələrdən biri Xocalıda baş vermiş soyqırımı oldu. 6 min nəfər azərbaycanlının yaşadığı bu şəhər bir gecə ərzində məhv edildi. Xocalının yer üzündən tamamilə silinməsində erməni silahlı qüvvələrinə sovet ordusunun 366-cı alayı da yardım etdi. Nəticədə, 613 nəfər qətlə yetirildi, 150 nəfər itkin düşdü. Qanlı faciədə yüzlərlə dinc sakin şikəst oldu. Bu hadisə XX əsrin ən dəhşətli və qəddar faciələrindən biri hesab edilə bilər. Xocalı faciəsi tarixdə bizə məlum olan Babiyar, Xatın, Liditse, Sonqmi faciələri ilə eyni səviyyədə durur.

Ulu öndər Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə qayıdışından sonrakı dövrdə fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri məhz Azərbaycan ətrafında yaradılan informasiya blokadasının aradan götürülməsi idi. Dahi şəxsiyyətin xarici ölkələrə hər bir səfəri ən mühüm problemimiz olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin mahiyyətinin açıqlanmasında, dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında əhəmiyyətli rol oynayırdı. Tarixi faktlar əsasında bəyan edildi ki, ermənilərin özlərinə saxta tarix yazıb, apardıqları yalan təbliğatın əksinə olaraq, soyqırımına məruz qalan onlar yox, məhz azərbaycanlılardır. Ulu öndər Heydər Əliyev ermənilərin tarixin müxtəlif dövrlərində azərbaycanlılara qarşı törətdikləri soyqırımından geniş bəhs etməklə, belə bir reallığı ortaya qoydu ki, yalan üzərində qurulan təbliğat heç zaman inandırıcı və uzunömürlü ola bilməz. Baxmayaraq ki, Ermənistanda “erməni soyqırımı” abidəsi ucaldılaraq, bundan siyasi məqsədlər üçün istifadə etməyə çalışırlar. Bu ölkəyə səfər edən hansısa dövlət rəsmisinin abidəni ziyarət etməsi “erməni soyqırımı”nın tanınması kimi təqdim edilir. Təbii ki, bu məsələdə də dünyanın ikili siyasəti öz problemlərini yaratmaqdadır. Dünyanın iri güc mərkəzlərindən olan Fransa dövlətinin heç bir araşdırma aparmadan “erməni soyqırımı”nı tanıması, hətta digər ölkələri də bu addımı atmağa sövq etməsi ikili yanaşma deyilmi? Rəsmi Bakı daim dünyanın ikili siyasətinin yaratdığı problemləri diqqətə çatdırır və bəyan edilir ki, nə qədər ki, bu yanaşma mövcud olacaq, hansısa məsələnin ədalətli həllindən danışmaq mümkünsüzdür. Lakin bu fikir də bəyan edilir ki, dünyanın bu yanaşması bizi ruhdan salmamalı, daim mövqeyimizin müdafiəsi istiqamətindən səylərimizi artırmalıyıq [21].

Fəxr edirik ki, ümummilli liderimiz, müasir Azərbaycanın memarı, əbədi rəhbərimiz Heydər Əliyevin misilsiz, alternativli olmayan siyasətini və

ideyalarını möhtərəm cənab Prezident İlham Əliyev hazırda uğurla davam etdirir. Bu uğurları davamlı olaraq biz həyatımızın bütün sahələrində görürük və hərbi sahə də istisna deyil. Prezident İlham Əliyev dövlət başçısı kimi fəaliyyətə başladığı ilk gündən “Biz müdafiədə deyil, hücumda olmalıyıq” - deyərək erməni işğalçılarına qarşı effektiv əks-hücumun təşkilini mühüm vəzifələrdən biri kimi müəyyənləşdirmişdir.

Ali Baş komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə 2016-cı ilin aprelinde cəbhə xəttində rəşadətli Azərbaycan ordusunun əks-hücumu və düşməne vurduğu ağır zərbələr nəticəsində erməni silahlı birləşmələri ciddi itki – həm canlı qüvvə və həm də texnika sarıdan – verərək geri çəkilməmişlər. İgid əsgərlərimiz bir neçə strateji yüksəkliyi və yaşayış məntəqəsini ələ keçirmiş və üçrəngli bayrağımızı düşməndən azad edilmiş həmin ərazilərimizdə dalğalandırmışdılar. Artıq işğaldan azad edilmiş Cocuq Mərcanlı kəndində insanlar məskunlaşmışlar. Dövlətimizin hərtərəfli qayğısı və dəstəyi sayəsində burada soydaşlarımız üçün hər cür şəraiti olan evlər tikilmiş, insanlarımız bütün zəruri vasitələrlə təmin edilmişlər.

Bütün bunlar digər sahələrdə olduğu kimi, hərbi sahədə də ölkə rəhbərliyi tərəfindən uğurlu siyasət aparıldığını sübut edir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin yaratdığı və formalaşdırdığı Azərbaycan Milli Ordusu hazırda dünyanın güclü ordularından biri hesab edilir. Bu ordu işğal altında olan torpaqlarımızın tamamilə azad edilməsi üçün bütün zəruri vasitələrlə təmin edilmişdir, Vətənin ərazi bütövlüyünün bərpa edilməsi naminə döyüşə atılmaq üçün böyük ruh yüksəkliyinə malikdir və bunu 2016-cı ilin aprel döyüşləri də, 2020-ci il sentyabrın 27-dən davam edən uğurlu döyüş əməliyyatları da sübut etdi. Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev ulu öndərin siyasətinə sadıq qalaraq, torpaqlarımızın bir qarışının da düşməne verilməyəcəyini, Azərbaycan ərazisində ikinci erməni dövlətinin yaradılmasına xalqımızın heç vaxt yol verməyəcəyini qətiyyətlə bəyan etmişdir.

Lakin azğın düşmən atəşkəs dövründə daim təxribatlar törətməkdə, dinc sakinləri gülləbaran etməkdə davam etmişdir. 2020-ci il iyulun 12-də Ermənistan silahlı qüvvələrinin bölmələri Azərbaycan-Ermənistan dövlət sərhədinin Tovuz istiqamətində mövqelərimizi ələ keçirmək məqsədilə artilleriya atəşindən istifadə edərək hücumu keçməyə cəhd göstərüb. İyulun 13-14-də Tovuz rayonu istiqamətində şiddətli döyüşlər zamanı düşməne sarsıdıcı atəş zərbələri endirilib. Düşmənin 100-ə qədər canlı qüvvəsi, çoxlu sayda döyüş və nəqliyyat texnikası, mühüm obyektləri məhv edilib. Ali Baş komandan İlham Əliyev oktyabrın 4-də “Əl-Ərəbiyə” telekanalına müsahibə verərkən demişdir: “Ermənistan tək-cə mülki əhalinin yaşadığı kəndləri ağır artilleriyadan istifadə etməklə atəşə tutmaqla yox, eyni zamanda, işğal olunmuş ərazilərdə əcnəbilərin qanunsuz məskunlaşmasını təmin etməklə Cenevrə Konvensiyanı kobud şəkildə pozur. Biz ərazilərimizin azad olunmasını istəyirik, biz iki ölkə

arasında olan münaqişənin həllini tapmağa imkan yaratmaq üçün mandatı olan vasitəçilərə çox güvənirdik. Lakin danışıqlar masasında konstruktiv yanaşma nümayiş etdirmək əvəzinə Ermənistan iyul ayında bizə qarşı hərbi hücumla keçdi və biz onlara adekvat cavab verdik”.

Avqust ayında Ermənistan növbəti hərbi təxribata əl atdı. Bu dəfə Azərbaycana diversiya qrupu göndərildi. Avqustun 23-də cəbhənin Goranboy rayonu istiqamətində Ermənistan silahlı qüvvələrinin diversiya-kəşfiyyat qrupu təxribat törətməyə cəhd göstərdi. Cəbhənin bu istiqamətdə yerləşən Azərbaycan Ordusunun bölmələri tərəfindən görülən qəti tədbirlər nəticəsində düşmən itki verərək geri çəkilməyə məcbur edildi. Döyüş zamanı erməni diversiya qrupunun komandiri, baş leytenant Qurgin Albertyan əsir götürüldü. Diversiya qrupu başçısının ifadələrinə əsasən, bu qrup Azərbaycana terror aktları törətmək üçün göndərilmişdi.

2020-ci il Sentyabrın 27-də Ermənistan silahlı qüvvələri genişmiqyaslı təxribat törədərək cəbhəboyu zonada yerləşən Azərbaycan Ordusunun mövqelərini və yaşayış məntəqələrimizi iriçaplı silahlar, minaatanlar və müxtəlif çaplı artilleriya qurğularından intensiv atəşə tutmağa başladılar. 30 il ərzində Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə, danışıqlar masası arxasında, beynəlxalq hüquq əsasında ədalətlə həll olunması üçün səylə çalışan Azərbaycan Respublikası məhz sentyabrın 27-nə qədər bu istiqamətdə fəaliyyət göstərdi. Lakin düşmənin bütün cəbhə boyu genişmiqyaslı hücumla keçməsi, baş nazir N.Paşinyanın son vaxtlar verdiyi sərsəm bəyanatlar və Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyinin qeyri-konstruktiv mövqeyi münaqişənin hərbi yolla həllindən başqa heç bir yol qalmadığını sübuta yetirdi. Düşmən hücumunun ilk günü, sentyabrın 27-də ordumuzun uğurlu əks-hücum əməliyyatları nəticəsində bir sıra yaşayış yerləri ermənilərdən təmizləndi. Oktyabrın 3-də Madagiz də mənfur düşmən tapdağından qurtuldu və onun əvvəlki adı – Suqovuşan bərpa edildi. Torpaqlarımızı işğaldan qurtarmaq naminə canını və qanını belə, əsirgəməyə hazır olan igid Azərbaycan əsgərinin şücaəti sayəsində oktyabrın 4-də Cəbrayıl şəhəri və rayonun 9 kəndi 27 ildən sonra düşməndən azad edildi. Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyev bu münasibətlə xalqa müraciətində demişdir: “Biz bu gün xalqımızın və dövlətimizin yeni tarixini yazırıq, şanlı tarixini yazırıq. Biz bu gün tarixi ədaləti bərpa edirik. Çünki Qarabağ torpağı bizim əzəli tarixi torpağımızdır. Azərbaycan xalqı əsrlər boyu bu torpaqlarda yaşayıb, yaradıb, qurub, tikib. Ancaq uzun illər ərzində - 30 ilə yaxındır ki, erməni cəlladları torpağımızı işğal edib, bizim bütün tarixi, dini, mədəni abidələrimizi darmadağın edib dağıdıblar... Biz bütün şəhərləri bərpa edəcəyik. Ermənilər tərəfindən dağıdılmış bütün məscidlərimizi bərpa edəcəyik. Bu bölgələrə həyat qayıdacaq” [22].

Müzəffər Azərbaycan Ordusu 2020-ci il noyabrın 8-də Azərbaycanın döyünən ürəyi, bütün Cənubi Qafqazın incisi Şuşa şəhərini mənfur düşmənlərdən azad etdi.

Azərbaycan Ordusu tərəfindən az müddət ərzində ermənilərin 400-ə yaxın tank və zirehli texnikası, çoxlu sayda artilleriya qurğuları, nəqliyyat vasitələri, S-300 zenit-raket qurğuları, “Uraqan” yaylım atəşli reaktiv sistemləri, “OSA” zenit-raket kompleksləri və BM-21 “Qrad” yaylım atəşli reaktiv sistemləri məhv edilib; bu rəqəmlər günbəgün dəyişərək artır. Qəhrəman əsgər və zabitlərimiz Cəbrayıl şəhərini, bir neçə yaşayış məskənini, onlarca kəndi, strateji yüksəklikləri, idarəetmə məntəqələrini və Murovdağ yüksəkliyini ələ keçirib. İşğalçı erməni ordusu, öz torpağında döyüşməyən erməni əsgər və zabitləri silah-sursatı, nəqliyyat vasitələrini, döyüş bayrağını, rəsmi sənədləri ataraq qaçırlar.

Ali Baş Komandan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ordumuzun düşmən üzərində möhtəşəm qələbələri nəticəsində artıq Suqovuşanda, Cəbrayıl şəhərində Azərbaycanımızın üçrəngli bayrağı dalğalanır. Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Mübariz İbrahimovun 2010-cu il iyunun 18-də təkbaşına döyüşərək xeyli sayda düşmən qüvvəsini məhv etdiyi posta da həmçinin Azərbaycan Bayrağı sancılmışdır. Sentyabrın 27-də cəsur hərbiçilərimizin əks-hücumları başlayandan sonra demək olar ki, hər gün yeni yaşayış məskənlərimizin azad edilməsi və strateji yüksəkliklərin ələ keçirilməsi barədə məlumat alırıq. Bu, bütün xalqımızda və döyüşçülərimizdə böyük ruh yüksəkliyi oyadır, Azərbaycan əsgəri qısa vaxt ərzində bütün işğal olunmuş ərazilərimizi mənfur düşməndən təmizləmək əzmindədir və bunu edəcək.

Lakin ermənilər öz ənənəvi xislətlərinə sadıqdırlar: onlar cəbhə xəttindən xeyli kənarında yerləşən şəhər və kəndlərimizi atəşə tutur, dinc sakinləri qətlə yetirirlər. 4 oktyabr, 11 oktyabr, 17 oktyabr 2020-ci il tarixlərində başlayaraq döyüş bölgəsindən xeyli uzaqda – 60 km məsafədə yerləşən Azərbaycanın ikinci böyük şəhəri olan Gəncə, o cümlədən strateji sənaye əhəmiyyəti daşıyan Mingəçevir şəhərlərinin yaşayış məntəqələri raket və mərmilərlə atəşə tutulmuşdur, nəticədə dinc sakinlərdən ölənlər və yaralananlar olmuşdur. Bu yırtıcı hücumlar nəticəsində indiyə qədər 100-ə yaxın həlak olan və 400-dən artıq xəsarət alan var. Erməni həyasızlığı heç bir sərhəd tanımır; düşmən Gəncənin raket zərbələri ilə dağıdılmış görüntülərini yayaraq, bunu azərbaycanlıların dağıtdığı erməni şəhəri kimi qələmə verir! Erməni qəsbkarları Tərtər, Beyləqan və digər şəhərlərimizi atəşə tutmaqdadır. Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğu tərəfindən baş vermiş hadisələrlə bağlı toplanmış materiallar əsasında Füzuli, Tərtər, Qarabağ və Gəncə Hərbi prokurorluqlarında Cinayət Məcəlləsinin 100.1-ci (təcavüzkar müharibəni planlaşdırma, hazırlama və ya başlama), 116.0.7-ci (müdafiə olunmayan

ərazilərə, yaşayış məntəqələrinə və silahsızlaşdırılmış zonalara hücum etmə), 116.0.8-ci (hərbi hədəf olmayan, aydın görünən və fərqləndirilən dini, təhsil, elm, xeyriyyə, tibb obyektlərinə, xəstə və yaralıların yerləşdirildiyi yerlərə hərbi zərurət olmadan hücum etmə), 120.2.12-ci (milli, irqi, dini ədavət və ya düşmənçilik niyyəti ilə adam öldürmə) maddələri ilə cinayət işləri başlanıb, istintaq qrupları yaradılmaqla operativ istintaq hərəkətləri icra olunur. Hazırda prokurorluq əməkdaşları tərəfindən döyüş şəraitində mümkün olan bütün istintaq əməliyyat tədbirləri həyata keçirilir, o cümlədən yaralananların aldıkları xəsarətlərin ağırlıq dərəcəsini, eləcə də mülki infrastruktur obyektlərinə dəymiş ziyanın məbləğini dəqiqləşdirmək məqsədilə müvafiq ekspertizalar təyin edilib.

Ermənistanın baş naziri dinc yaşayış məntəqələrinə raket zərbəsi vurmaq əmri verməklə öz terrorçu mahiyyətini göstərsə də Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev ən mürəkkəb anlarda belə soyuqqanlılığını, beynəlxalq hüquqa, konvensiyalara sadiqliyini saxlayaraq “*Biz onların cavabını döyüş meydanında veririk, günahsız insanların qisasını döyüş meydanında alırıq və alacağıq ...*” bəyanatını verərək dövlət başçısı kimi xalq ilə bir olduğunu, Azərbaycan dövlətçiliyinin, ölkəmizin ərazi bütövlüyünün keşiyində möhkəm durduğunu bir daha sübuta yetirdi.

Azərbaycan Ordusunun hərbi qulluqçuları döyüş əməliyyatları aparılan ərazilərdə “Beynəlxalq silahlı münaqişə tərəflərinin hörmət etməli olduqları beynəlxalq humanitar hüquq normalarına dair Memorandum”un tələblərinə uyğun fəaliyyət göstərir. Ermənilərin Gəncə şəhərini atəşə tutması nəticəsində erməni əsilli şəhər sakini – yaşlı qadın yaralanmış və o, xəstəxanaya yerləşdirilmişdir.

Xalqımız tam əmindir ki, iqtisadi və diplomatik sahədə davamlı uğurların fonunda yeganə problemimiz olan Ermənistan - Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi tezliklə, lap bu günlərdə həll ediləcək – torpaqlarımız düşmən tapdağından azad olacaq, soydaşlarımız öz doğma yurd-yuvalarına qayıdacaq, dünya birliyində yeri və rolunu günbəgün artıran Azərbaycan daha da qüdrətlənəcək, inkişaf edəcəkdir. Bütün bu uğurların təməlinə düzgün müəyyən edilmiş siyasət dayanır. Gündən-günə qüdrətlənən, zənginləşən, müasirləşən Azərbaycan harada yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir azərbaycanlının qürur mənbəyidir.

Fikrlərimi xalqımızın sevimlisi, milli ordumuzun tarix yazan görkəmli sərkərdəsi, Ali Baş Komandan, ölkəmizin rəhbəri möhtərəm cənab İlham Əliyevin elə öz sözləri ilə başa çatdırmaq istəyirəm: “... Biz haqq-ədalət tərəfindəyik. Biz tarixin ən şərəfli anlarını yaşayırıq. Azərbaycan xalqı qədim xalqdır. Bizim tariximizdə bir çox şərəfli anlar olub, hadisələr olub, qələbələr olub. Onların sırasında bugünkü hadisələr xüsusi yerdədir. Biz ədaləti bərpa edirik, ərazi bütövlüyümüzü bərpa edirik, Azərbaycan xalqının ümidlərini

doğrulduruq və bundan sonra da doğruldacağıq. Biz haqlıyıq, biz zəfər çalacağıq! Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır!”.

Onu da qeyd etməyi lazım bilirəm ki, Azərbaycanın bir nömrəli milli qəhrəmanı, tariximizin şanlı səhifəsini yazan əzəli tarixi torpaqlarımızı böyük iradə ilə, qüdrətlə, rəşadətlə işğaldan azad edən, dövlətçiliyimizin möhkəm keşiyində duran Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin *Ali Baş Komandanı* xalqımızın böyük və sevimli oğlu cənab İlham Əliyevdir!

ƏDƏBİYYAT

1. Hüseynova İ. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı: Təhsil -2004, 472 s.
2. Геродот. История в девяти книгах. I:180, 194; III:93; V:49,52; VII:73
3. Шопен И. Новые заметки на древнюю историю Кавказа и его обитателей. С.-Петербург, 1896, с. 26
4. Капанцян Г.А. Хаяса-колыбель армян. Этногенез армян и их начальная история. Ереван, 1947, 242 с.
5. Дьяконов И.М. Предыстория армянского народа. Ереван, 1968, 266 с.
6. Адонц Н. Армения в эпоху Юстиниана. СПб., 1908, с. IX
7. İşxanyan В. Qafqaz xalqları. Petrograd, 1916, s.18
8. Агаян Ц.П. Роль России в исторических судьбах армянского народа. М: Наука, 1978, 311 с.
9. “Azərbaycan” jurnalı.1988, №2
10. Шавров Н.Н. Новая угроза русскому делу в Закавказье: Предстоящая распродажа Мугани инородцам. Санкт-Петербург: Рус. собрание, 1911, 78 с.
11. Мехтиев Р. Нагорный Карабах: история, прочитанная по источникам. Москва:Аквариус, 2014, 280 с.
12. Армянские террористические организации / www.mns.gov.az/armenian/terjrgs_ru.html
13. Səmədov V., Vəlizadə R. “Leyla Əliyeva: “Xocalıya Ədalət!” (Beynəlxalq erməni terroruna qarşı yeni strateji model) Bakı-2014, II cild, 376 s.
14. Гурбанов А. Сказки армянских мудрецов. Bakı: Elm və təhsil, 2005, 468 s.
15. Hüseynova İ. İki sahil, № 228, 8 dekabr 2010-cu il
16. Mustafa N., Qurbanov A., Əlili E. Erməni saxtakarlığı. Yalan üzərində qurulan tarix. Bakı, 2018, 270 s.
17. AR Pİİ SSA, F.1 Siy.33.Sax.v. 230. V.11
18. Bünyadov Z. Müdrik fikirlər çələngi // “Dirçəliş - XXI əsr”, 2003, № 63
19. 1948-1953-cü illərdə azərbaycanlıların Ermənistan SSR ərazisindəki tarixi-etnik torpaqlarından kütləvi surətdə deportasiyası haqqında Azərbaycan

Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Fərmanı / Azərbaycan, 19 dekabr 1997-ci il

20. Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı. Xalq qəzeti, 1998, 27 mart, №80

21. Hüseynova İ. Tarixi təsdiqləyən Azərbaycan həqiqətləri. “İki sahil” qəzeti, mart 28, 2014

22. <https://ordu.az/az/news/173302>